

CULTURA CREȘTINĂ

APARE, CU EȘCEPTIA LUNILOR IULIE ȘI
AUGUST, LA 10 ȘI 25 n. A FIECĂREI LUNI.

Abonamente:

Pe un an: cor. 10.
Pe 1/2 an: cor. 5.
In străin.: cor. 12.
Numărul 50 bani.

REDAȚIA:

Dr. Ioan Sâmpăleanu, Ștefan
Roșianu, Dr. Alexandru Ni-
colescu, Dr. Alexandru Rusu și
Dr. Ioan Coltor.

Redacția și Admi-
nistrația:

»Cultura Creștină«.
Balázsfalva.

Din istoria bisericească a Maramurășului.

— Fragment. —

În urma păcii încheiate la 16 August 1570 între împăratul Maximilian și principele Ardealului Ioan Sigismund, comitatele Bihor, Solnocul de mijloc, Crasna și Maramurășul ajung sub numirea de „partes regni Hungariae“ definitiv sub stăpânirea acestui din urmă. Maramurășul a fost deci scos din legăturile, cari le avea până aci cu Ungaria și adnexat principatului ardelean. Adnexării acesteia i-a urmat îndată scoaterea bisericilor ortodoxe maramurășene de sub jurisdicția episcopiei Muncaciului. În 3 August 1572 principele Ștefan Bathori numește pe fostul egumen la mănăstirea Neamțului și povestitorul în slavonește a unei părți din domnia lui Alexandru Lăpușeanul, Eftimie, sfințit de Macarie patriarhul sârbesc din Ipec, episcop al tuturor Românilor din Ardeal și „părțile adnexe“ dintre cari e pomenit, mai ales, Maramurășul (ubilibet in hoc regno Transilvaniae et partibus Hungariae ditioni nostrae subjectis... *signanter in comitatu Maramaros*¹⁾). Politica aceasta s'a dovedit însă în curând nepractică. Eftimie rezida probabil în Alba-Iulia sau, după părerea altora, în mănăstirea Prislopului din Țara Hațegului și astfel o conducere de aci a bisericilor maramurășene eră aproape imposibilă. De aceea preoțimea acestui comitat a fost silită să păstreze vechea atâr-nare de episcopia Muncaciului. Nici chiar episcopia Vadului reînființată la 1574 n'a avut până târziu la începutul veacului al XVII-lea nici o jurisdicție asupra acestui colț de țară, cum

¹⁾ N. Jorga, Ștefan cel Mare, Milaiu Viteazul și mitropolia Ardealului. Extras din Analele academiei române. București 1904, p. 31.

vedem din diplomele din 6 Februarie 1585, 23 Septemvrie 1605 și 23 Iunie 1607 ale vlădicului dela Vad, Spiridon, în cari se face amintire numai de comitatele Turda, Cluj, Doboca, Solnocul din lăuntru și de mijloc și Crasna¹⁾. Reîntoarcerea Maramurășului sub stăpânirea vlădicilor dela Muncaciu apare și din alte documente. Sigismund Rákoczy scoate la 1579 pe episcopul Ladislau al Muncaciului din scaun, pentru că a îndrăsnit a-și apăra drepturile de proprietate, cari le aveă asupra satelor Boboviște și Lauka, cu o energie neobișnuită, mergând în persoană la Praga înaintea împăratului Rudolf, și a adus în în locul lui pe românul Serghie. Acesta a fost egumen la mănăstirea Tismana, de unde a trecut, la sfârșitul anului 1596, în alaiul lui Mihaiu Viteazul în Ardeal și a remas aci și după reîntoarcerea în țară a viteazului Voevod. In 24 August 1597 Sigismund Bathori îi dă „litterae passuales“ ca să poată călători în Muntenia de unde aveă să se reîntoarcă în curând²⁾. Scopul acestei călătorii nu ni-se spune; cred însă că nu greșesc punându-o în legătură cu sfințirea lui Serghie din partea mitropolitului Munteniei. In scaunul vlădiciei Muncaciului pare a fi ajuns la sfârșitul aceluiaș an pentru că cea din urmă amintire despre antecesorul său Ladislau o avem din 27 Sept. 1597.

Jurisdicția lui Serghie se extindeă până în părțile Sătmărilor cuprinzând astfel și Maramurășul, cum apare limpede din scrisoarea, pe care a trimis-o în 3 Decemvrie 1604 lui Toma Kendy, comandantul trupelor ocupate cu asediarea cetății Hust³⁾. Păstorirea lui asupra Maramurășului n'a durat mult. Satul Peri, unde se află mănăstirea sf. Mihail în care rezidau uneori vlădicii maramurășeni, aparțineă pe la jumătatea veacului al XVI dominiului Bocicău și eră proprietatea lui Gheorghe Bathori, care dăruște în 19 Febr. 1556 mănăstirea împreună cu toate averile mobile și imobile episcopului dela Muncaciu, Larius. Pe timpul lui Bocskai însă Perii aparțineau cetății Hust și astfel au trecut împreună cu acesta în stăpânirea lui Valentin Homonai, care din motive politice nu îngăduiă nici un amestec al episcopului dela Muncaciu în afacerile credin-

¹⁾ Dr. Augustin Bunea, Vechile episcopii românești. Blaj 1902, pp. 57—58 și 73—75.

²⁾ A. Hodinka, A munkácsı püspökség okmánytára I, p. 35 - 36; »Praesentium exhibitor honorabilis Zergye igumen presbyter valachalis profiscitur im regnum nostrum Transalpinense inde breviter rediturus...«

³⁾ Ibidem, p. 46 nr. 38.

cioșilor maramurășeni. La intervenția autorităților comitatense și a lui Simeon Movila, voevodul Moldovei (1606–1607) declară din nou, în 9 Martie 1607, mănăstirea de avere vladicească cu condiția că episcopul, care se va așeza în ea, să fie totdeauna supus comandantului cetății Hust¹⁾. În mănăstire nu s'a așezat, deocamdată, nici un episcop. În 29 April 1608 Maramurășul a fost supus episcopiei Vadului²⁾. Credincioșii însă n'au fost mulțămiiți cu noua situație și astfel se adresează voevodului moldovean Constantin Movilă (1607–1611) rugându-l să le trimită pe cineva, ca să le fie „învățător și conducător“. Acesta le trimite în vara anului 1608 „un om învățat și cucernic“ (jámbor életeo tudos embert) al cărui nume nu-l cunoaștem, iar în 30 August scrie din Iași principelui Gavrilă Bathori să-i dea noului vlădică scrisorile necesare ca să-și poată păstori în pace credincioșii.

Pututu-s'a așeză în Maramurăș vlădica lui Constantin Movilă și dacă s'a așezat până când a păstorit aci, nu știm. E mai probabil, că Ștefan Bathori n'a împlinit rugarea voevodului moldovean și astfel Maramurășul a rămas, conform decretului din 29 April 1608, supus episcopiei Vadului, ocupată pe timpul acesta de vechiul și cunoscutul Spiridon. După moartea lui Spiridon, Gavrilă Bethlen supune prin decretul din 21 Februarie 1615 tot teritoriul, din care consta vlădicia Vadului, episcopului dela Bălgrad, Teofiz⁴⁾. Astfel Românii din Ardeal în părțile ungurești au fost pentru a doua oră uniți sub păstoriarea aceluiaș arhieru. Unirea aceasta s'a dovedit, ca și în 1572, nepractică și de aceea la odată, pe care n'o cunoaștem, Bethlen desface din non comitatele nordice (Cluj, Doboca, Solnocul din lăuntru și de mijloc, Crasna, Bihor, Maramurăș și Chioar) de episcopia Bălgradului, așezând în fruntea lor pe călugărul moldovean Augustin. Acesta a abzis

1) I. Mihali, Diplome maramurășene. Sighet 1900, p. 394.

2) Bunea, o. cit., p. 76.

3) Hodinka, o. cit., p. 50.

4) N. Dobrescu, Fragmente privitoare la istoria bisericii române. Budapesta 1905, p. 19–22. Bethlen nu a numit pe nime în locul lui Spiridon la vlădicia Vadului pentru că »părțile adnexe« cari formau partea cea mai mare a teritorului acestei episcopii au fost ocupate în Decembrie 1613, după moartea lui Gavrilă Bathori, de armatele împărătești. Bethlen a ajuns în posesiunea lor numai în urma tratatului încheiat cu împăratul Matia la Târnavia în 6 Maiu 1615. Cfr. Roderich Gooss, Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen. Wien 1911, p. 436 urm.

însă încurând de vlădicie și astfel episcopia Vadului a fost dată, cred, lui Dosofteiu, un alt călugăr moldovean, care ne spune într-o notiță din 1622 că a fost „vlădică în Ardeal și Maramurăș” și a umblat „în ținutul Sătmărilor până la Dobrișin”¹⁾. Trecând Dosofteiu în fruntea vlădiciei Bălgradului, aceea a Vadului a fost dată de guvernorul Ardealului Ștefan Bethlen, fratele principelui, care eră totodată și prefectul comitatelor Hunedoara și Maramurăș, lui Eftimie, confirmat în 1 Iunie 1623 și de Gavrilă Bethlen²⁾. Lui Eftimie, mort la dată necunoscută, nu i-s'a dat urmaș, ci episcopia Vadului a fost adnexată la aceea a Bălgradului în fruntea căreia se afla dela 1628 înainte Ghenadie Bradi. Acesta se întitulă, cum vedem din dalteria dată în 4 Decembrie 1638 protopopului Ianăș din Hunedoara „arhiepiscopul Bălgradului, Vadului, Orășii, Sătmărilor și a toată țara Ardealului”³⁾. Părțile nordice ale țării erau administrate de vicari, dintre cari cunoaștem pe la 1628 pe Ioan purtând curiosul titlu de „arhiepiscop și chipul vlădicăi lui Ghenadie de Bălgrad”⁴⁾. Un astfel de „chip vlădicesc” a fost, sigur, și Venedict din Budișor, pe care-l întâlnim prin primăvara anului 1631⁵⁾.

Românii din Maramurăș nu erau mulțumiți cu sistemul acesta de „chipuri vlădicești”, cari nu aveau darul arhieresc și astfel preoțimea de aci eră silită să facă, în caz de lipsă, lungul drum până la Bălgradul Ardealului sau să reînnoiască vechile legături cu vlădicia ruteană a Muncaciului. De aceea și-a ales în 1634 un *episcop propriu* pe Dosofteiu, care primește în adunarea comitatență din 28 Noembrie dela fiecare nobil câte trei bani pentru a-și putea câștiga dela principe decretul de denumire. În 5 Martie a anului următor i-se stabilesc și venitele vlădicești: câte un floren dela fiecare preot și câte un „potov” dela fiecare nobil. În 14 August, după ce și-a câștigat decretul domnesc de denumire, a fost recunoscut și de adunarea comitatență. Aceeaș adunare spune, că vlădica va primi anual dela fiecare biserică câte 21 bani, 4 piei de miel, 22 luminări, iar pentru sfințire de biserică un floren.

1) Cipariu, Arhiv pentru filologie și istorie, p. 781.

2) N. Dobrescu, o. cit., p. 24—25.

3) Cipariu, Acte și fragmente. Blaj 1855, p. 253.

4) N. Iorga, Documente românești din arhivele Bistriței. București 1899,

I. p. 43 nr. 58.

5) Idem Ștefan cel Mare, Mihaiu Viteazul și metropolia Ardealului, p. 35.

Vicecomitele îi va da ajutorul necesar împotriva aceloră, cari nu i-s'ar supune, iar preoții sunt datori sub pedeapsa de 12 fl. a-i da cu prilejul vizitațiilor canonice mâncare și beutură, dar nu mult, „ca să nu se îmbete (nem részegséghez valót)“¹⁾.

Durata păstoririi lui Dosofteiu nu o cunoaștem. Lungă însă n'a putut fi, pentru că în 1637 aflăm în Maramurăș un nou vlădică, pe nobilul Demetriu Pop, fost preot în Moiseni. Acuzat de un preot Borșa cu crima de înaltă tradare — „proditionis crimine“ — Demetriu Pop a fost scos de vicecomitele Nicolae Torday din scaun. În 3 Nov. (1637) cere rezolvirea legală a acestei chestiuni delicate, care pare a se fi terminat în favorul lui pentru că la sfârșitul anului, după moartea vicecomitelui amintit, a fost așezat din nou în tronul arhieresc²⁾.

În 1639, probabil după moartea lui Demetriu Pop, lui Vasile Tarassovici, vlădicul rutean dela Muncaciu, i-a succes a-și câștiga un decret dela principele Gheorghe Rákotzy I, prin care i-s'a dat stăpânire și asupra credincioșilor Români maramurășeni. Decretul acesta l-a prezentat autorităților comitatene, cari în adunarea din 28 Iunie (1639) au hotărît convocarea pe 19 Iulie a unei adunări generale și a unui sobor la care să participe toți preoții de rital grecesc din comitat, ca să decidă asupra recunoașterii sau nerecunoașterii lui Tarassovici³⁾. Adunarea comitatenză ținută în 19 Iulie s'a supus poruncii domnești și l-a recunoscut de episcop al comitatului. Recunoașterea însă e redactată într'o formă energică și neobișnuită, care tradează sentimentele puțin prietenești ale adunării față de noul vlădică. „Am hotărît să ne supunem înaltei porunci a Măriei sale principelui și să-l recunoaștem, conform înaltului decret, de arhieru al comitatului, cu condiția ca să observe prescripțiile pe cari i-le vom da în scris privitoare la cultul lui Dumnezeu, la dreptatea publică și la libertatea nobililor, la excesele și purtările necorecte ale înaintașilor săi. Dacă însă, în detrimentul drepturilor noastre nemeșești, nu le va

¹⁾ Cziplé Sándor, A maramarosi püspökség kérdése, p. 71—72 nrii 8—10. Observ. că documentul din urmă are în Kolozsvári—Ováry, Corpus Statutorum III, 79 datul de 24 Iulie, asemenea și Történelmi Tár din 1910, p. 162.

²⁾ Cziplé, ibidem p. 73 nrii 12 și 13. Documentul de sub nr. 13 are la d. Cziplé datul de 25 Dec, care mi-se pare greșit. În 25 Dec. fiind sărbătoarea Crăciunului nu s'a putut ține adunare comitatenză. Acelaș document are la Tit Bud. Disertație despre episcopii și vicarii români din Maramurăș (Gherla 1891) p. 51 datul de 15 Dec. Cred, că acesta e cel adevărat

³⁾ Ibidem, p. 74 nr. 15.

observă, declarăm de acum că vom aduce lucrul îndată la cunoștința domnului nostru, a principelui“¹⁾).

Indemnat, probabil, de călugării uniți ruteni din Polonia Tarassovici a început a se ocupa cu planuri de trecere la catolicism și astfel în 1638 a intrat în legături cu Gheorghe Lippay, episcopul latin din Agria. După lungi tratative de aproape doi ani de zile „a ajuns la cunoștința adevărului și a promis că se va converti împreună cu supușii săi, al căror număr se ridică la o sută de mii“²⁾). Mișcarea aceasta primejdioasă pentru stăpânirea calvină n'a putut rămâne neobservată. La sfârșitul anului 1640, când Tarassovici tocmai se pregătea să meargă în Agria ca să facă mărturisirea de credință catolică, a fost prins, la porunca lui Ioan Ballingh, comandantul cetății Muncaciului, și aruncat în temniță sub pretextul, că ar fi luat decime și dela persoane, cari nu erau datorate a-i plăti și că toate venitele mănăstirești le trimitea în Polonia. S'a început apoi obișnuita investigație fără a-se putea dovedi împotriva lui vre-o crimă deosebită. Cu toate acestea și pe lângă toată intervenția împăratului Ferdinand III a fost eliberat din temniță, pe lângă grele condiții, abia la sfârșitul anului 1641. Scaunul vlădicesc însă nu l-a putut recâștiga decât foarte târziu, la începutul anului 1646.

Comitatul Maramurășului, bucurându-se că s'a scăpat de un vlădică, față de care n'a avut nici odată mari simpatii, n'a așteptat rezolvirea procesului pornit împotriva lui, ci în adunarea din 19 Martie 1641 a decis să trimită soli la principele Gheorghe Rákoczy I și să ceară un arhiereu nou în locul celui întemnițat³⁾). Astfel Gheorghe Rákoczy a supus comitatul jurisdicției episcopului ardelean Ilie Iorest, care, în primăvara aceluiaș an, a fost primit și recunoscut și de adunarea comitatenză⁴⁾). Iorest a păstorit de fapt credincioșii ortodoxi ai Maramurășului. În toamna anului 1641 îl vedem aducând o judecată în cauza fetei unui iobag, care a fost jurată „împotriva legilor dumnezeiești“ de un „lător“ iar în 29 April 1642 i-se

¹⁾ Ibidem, p. 74—75 nr. 16.

²⁾ Scrisoarea lui Lippay din 15 Martie 1641 trimisă cardinalului Pallotto. Hodinka, A munkácsi gör-kath. püspökség okmánytára I., p. 93, nr. 71.

³⁾ Cziple, o. cit., p. 76, nr. 17.

⁴⁾ Dr. Komáromy András, Maramaros vármegye jegyzőkönyveiből în Történelmi Tár din 1910, p. 163.

îngăduie a țineă, a treia zi de Rusalii, sobor și a-și vizită credincioșii din cele patru erașuri¹⁾.

Atârnarea Maramurășului de vlădicia românească a Ardealului a durat puțin. Principele Gheorghe Rákoczy așază în 6 Maiu 1643 în fruntea episcopiei Muncaciului, în locul lui Vasile Tarassovici, pe Ioan Iuszkó, preotul din Drágobártfalva, căruia îi supune și Maramurășul²⁾. Abia trec însă doi ani și comitatul acesta este scos de sub stăpânirea vlădiciei Muncaciului, căpătându-și, acum, un episcop propriu pe „*egumenul Silvestru*“, care având diplomă de denumire dela principele este primit și de autoritatea comitatenză în 26 April 1645³⁾. Privitor la Silvestru nu avem nici o știre afară de hotărîrea amintită a comitatului. Cred însă, că păstorirea lui a durat numai până la începutul anului următor, când Maramurășul a fost din nou adnexat episcopiei Muncaciului, în fruntea căreia a fost restituit Vasile Tarassovici.

Împăratul Ferdinand III a fost unul dintre cei mai mari patroni ai acestuia și în tot decursul anilor 1641—1644 a intervenit mereu la principele Rákoczy prin scrisori și prin soli, ca să-i câștige cărja arhierescă pierdută, dar fără rezultat. La începutul anului 1644 Rákoczy s'a resculat împotriva lui Ferdinand și a cucerit câteva orașe din nordul Ungariei. Intenția lui eră să se unească cu vestitul comandant svedez Torstenson, și să atace însăș capitala imperiului, Viena. Dupăce însă Torstenson a fost silit a se reîntoarce acasă și a-și apăra patria de invaziile Danezilor, Rákoczy a început tratativele de pace cu Ferdinand, care nici în mijlocul celor mai mari primejdii nu-și uită de vlădicia lui Tarassovici. În 23 Maiu 1644 scrie palatinului N. Eszterházi să stăruiască ca între condițiile păcii, pe care voiă să o încheie cu Rákoczy, să fie și „*negotium in integrum restitutionis episcopi Munkacsiensis*“⁴⁾. Tratativele acestea au rămas fără rezultat pentrucă Torstenson după învingerea Danezilor s'a reîntors în Bohemia, unde a învins armata împărătească; de aci a trecut în Moravia și a început asediarea orașului Brünn. Astfel și Gheorghe Rákoczy a în-

¹⁾ Cziple, o. cit., p. 76 nr.ii 18 - 19.

²⁾ Diploma de denumire în Hodinka, o. cit., p. 146 nr. 104. Din diploma de denumire alui Simcon Ștefan, urmașul lui Ilie Iorest, *lipsește Maramurășul*. (Cipar, Arhiv pentru filologie și istorie, p. 628 urm.)

³⁾ Cziple, o. cit., p. 76—77 nr. 20.

⁴⁾ Hodinka, o. cit., p. 151, nr. 110.

ceput din nou lupta. Intervenind însă sultanul turcesc a încheiat în 16 Dec. 1645 pacea dela Linz. In urma acestei păci și mai ales dupăce Tarassovici, cunoscând pornirile dușmănoasă ale principelui împotriva catolicismului, a părăsit vechile-i planuri de unire cu biserica Romei, a fost reșezat în fruntea episcopiei Muncaciului având jurisdicție și asupra Maramurășului. Păstorirea aceasta a doua a lui Tarassovici e azi sigură. In 20 Iunie 1648 îl vedem sfințind un antimis pentru biserica din Nereșnița (în Maramurăș)¹⁾ iar în 1 August (aceleș an) capătă dela principele dreptul de pescuit și dreptul de-a tăia lemne din pădurile domnești maramurășene²⁾.

Tarassovici s'a stins la sfârșitul lui August 1648. Cu puțin înainte de moarte și-a designat ca urmaș pe Petru Partenie Rotosinszky și a impus preotimii „sub amenințarea mâniei dumnezeiești și a judicării viitoare“ să nu primească alt episcop „fără numai pe zisul cinstitul părinte“³⁾. După moartea lui Tarassovici acesta a fost, de fapt, ales episcop. In luna următoare s'a prezentat la sinodul latinilor ținut în Târnavia împreună cu o mulțime de preoți ruteni declarându-se gata a trece la catolicism și rugând pe primatele Gheorghe Lippay să intervină la curtea împărătească pentru a-l așeză în fruntea vlădiciei vacante a Muncaciului⁴⁾.

Mișcările acestea de unire sprijinite de primatele țării, de episcopul din Agria și de curtea din Viena, au produs o adâncă nemulțămire în sinul unei părți a preotimii, care și-a ales un alt episcop, statornic în vechia credință. O altă urmare a fost desfacerea Maramurășului de eparhia Muncaciului. Principele Gheorghe Rákoczy II, al cărui ideal eră convertirea tuturor Românilor la calvinism, nu putea suferi ca Maramurășul să rămână supus unui arhieru unit cu biserica latină. Astfel așează în 12 April 1650 în fruntea Românilor și Rutenilor din comitatele Sătmar, Maramurăș, Solnocul interior și de mijloc și din districtul Chioarului pe vlădica Savul Popa, ca sufragan al episcopului din Bălgradul Ardealului. Acestuia i-s'au pus în

1) Iorga, Inscripții ardelenne și maramurășene I, p. LXVI—LXVII și Hodinka o. cit., p. 155, nr. 114.

2) Hodinka, o. cit., p. 156, nr. 115. Cfr. și I. Bârlea, Insemnări din bisericile Maramurășului. București 1909, p. 209, nr. 775.

3) Șincai, Cronica Românilor. la a. 1651.

4) Decretul din 4 Ianuarie 1660 alui Lippay la Basilovits, Brevis notitia foundationis Theodori Koriatovits. Pars I, Cassoviae 1799, p. 95—98.

diploma de denumire următoarele condiții, cari tradează în deajuns planurile principelui: e dator a se îngriji ca cuvântul dumnezeesc să fie predicat în limba poporului; a silii, sub pedeapsa pierderii oficiului, preoții supuși stăpânirii sale să-și cumpere *Noul Testament* (apărut la Bălgrad în 1648), *Catehismul calvinesc* (apărut tot acolo în 1640) și *Psaltirea* (apărută abia în anul următor), fiindcă propovăduirea învățăturilor creștine nu se poate face fără ajutorul cărților; de-a desface căsătoriile numai pentru păcatul adulterului și de-a cere în cauzele matrimoniale mai încurcate sfatul superintendentului calvin și al vlădicului românesc din Bălgrad; de-a preoți numai persoane potrivite, de-a căror pregătire s'a convins în urma examenului, prin care trebuia să treacă fiecare candidat; de-a ascultă în administrarea eparhiei sfatul protopopilor; de-a cere în toate chestiile mai importante sfatul superintendentului calvin și al episcopului românesc amintit mai sus și de a participa, în persoană sau prin delegați potriviți, la sinoadele anuale ținute de preoțimea românească la Alba-Iulia ¹⁾.

Păstoria lui Savul Popa a durat abia un a. În 7 Aprilie 1651 în locul lui a fost denumit Mihail Moladeț cu jurisdicție numai asupra Maramurășului și cu îndatorirea de-a observa aceleași condiții, pe cari le-am văzut mai sus ²⁾. Moladeț a stat în fruntea bisericilor maramurășene până la sfârșitul anului 1661 sau începutul celui următor, când pare a fi fost depus pentru anumite fapte „scandaloase și necuviincioase (botránykozható és illetlen)“. Despre păstoria lui nu avem nici o știre afară de cele câteva însemnări (din 1651, 1653 și 1657) păstrate pe vechi cărți de slujbă bisericească și afară de o amintire vagă într'o hotărâre din 25 April 1658 a comitatului ³⁾.

În 1662 principele Mihail Apafi supune Maramurășul din nou, nemijlocit episcopiei Bălgradului. În 28 Iulie Sava Brancovici se prezintă înaintea adunării comitateneze cu decretul domnesc, prin care i-se dă jurisdicție asupra credincioșilor români și ruteni de aici. Comitatul îl primește cu condiția

¹⁾ N. Dobrescu, Fragmente privitoare la istoria bisericii române. Budapesta 1905, p. 31—33.

²⁾ Ibidem, p. 34. Sătmavul a fost supus în aceeași zi jurisdicției lui Simeon Stefan, vlădica Bălgradului. Ibidem p. 35.

³⁾ Pentru cele dintâi vezi I. Bârlea, Însemnări din bisericile Maramurășului p. 43, nr. 164; p. 101, nr. 358 și p. 209, nr. 778. Pentru a doua Cziple, o. cit., p. 84, nr. 27.

de a conduce bisericile după prescripțiile cuprinse în decretul principelui, de a propovădui adevărurile de credință în limba românească, de a îndreptă fărădelegile antecesorului său Mo-Jadeț, de a nu închide bisericile pentru păcatele unui credincios ci de-a pedepsi numai pe cel vinovat și de a ține în fiecare an, după obiceiul vechiu, sinod la Sighet pentru alegerea protopopilor¹⁾. Despre activitatea lui Sava în Maramurăș avem urme puține. La 1665 e încredințat din partea comitatului cu stringerea contribuției de un taler dela fiecare preot pentru lipsele țării²⁾, iar în 1672 îl vedem sfințind mănăstirea Moiseiului³⁾.

Maramurașul a rămas, de jure, și după scoaterea din scaun alui Sava Brancovici supus episcopiei Bălgradului până la 1690, când în fruntea lui a fost așezat Iosif Stoica, care a rupt legăturile de supunere cu arhieriei români din Ardeal și a păstorit independent. Urmând însă în vlădicia Ardealului, după depărtarea lui Sava Brancovici, păstoria scurtă de abia un an și câteva luni alui Iosif Budai de Pișchinț, aceea și mai scurtă a greului Ioasaf, apoi vacanța de doi ani (1682—84) până la alegerea lui Sava Vestemeanul, care încă a păstorit puțin (abia până în vara anului 1685), grija sufletească a Românilor maramurașeni pare a fi avut-o mai mult cei doi episcopi ruteni Ioanițiu Zeican (1649—1686) și Metodie Rakoveczky (1686—1690) aleși de preoțimea din eparhia Muncaciului, care n'a voit să se supună vlădicilor uniți.

ZENOVIE PÂCLIȘANU.

Românii în trecutul monarhiei.

Dr Eugen v. Szabó, după ce a cercat să apere din răsuneri cauza episcopiei de Hajdudorogh, dar fără rezultat, în articolul des pomenit din „Ungarische Rundschau“, face și unele reflexii finale, cari la nici o întâmplare nu pot rămâne fără răspuns. Dsa adevărat se avânturează și pe tărâmul cam

¹⁾ Cziple, o. cit., p. 85, nr. 29. Observ, că partea întâiu a acestui document are în Történelmi Tár din 1910, p. 169 datul de 4 Martie, iar partea a doua are atât acolo cât și în Kolozsvári-Ováry, Corpus Statutorum III, 147 datul de 18 Iulie.

²⁾ Cziple, o. cit., p. 86, nr. 31.

³⁾ Tit Bud, Date istorice despre protopopiatele etc. Maramurașului. Gherla 1911, p. 89.

ingrat al politicei militante și face excursii de tot îndrăznețe pe culmi ce l-ar putea ameți cât de bine și de ușor. Pe cele trei pagini din urmă ale articolului, însinuă adecă cercurilor diriguitoare părerea, că singurul popor în care își poate pune monarhia încrederea în timp de războiu, este poporul maghiar. Întărirea acestui popor deci este un interes dinastic și înființarea episcopiei de Hajdudorogh a avut de țintă și această împrejurare. A voit să încunjure slăbirea elementului etnic maghiar, perderea alor atâtea suflete maghiare pe seama molohului român. Cum stăm cu existența acestor Maghiari neexistenți sau cu o existență mai mult decât dubie, am dovedit îndeajuns în articolii noștrii precedenți. Rămâne să mai răspundem și însinuației de mai sus. Firește că dl v. Szabó declară din capul locului, că nu vrea să tragă la îndoială nici decum credința și loialitatea celorlalte națiuni și popoare din țară, deci nici a poporului român, dar în acelaș timp adaugă, că noi am aveà tendințe centrifugale, și am făuri planurile unei Români mari sau cel puțin a unei Austrii mari, după platforma politică a „grossösterreichisch-tilor“.

Eu nu pot face politică ca Dsa. Revista noastră nu e revistă politică, n'are caufie. Ii voiu răspunde dlui Szabó numai cu istoria în mână. Ea să dovedească mai bine ca orice, dacă poporul român merită sau ba, ca factorii diriguitori ai monarhiei să aibă în dânsul cel puțin atâta încredere, cât în cel maghiar? Să vorbească iarăș faptele, și nu vorbele aruncate în vânt!

*

Regimentele de graniță românești sau înființat în veacul al XVIII-lea. Cele două regimente românești din Ardeal au fost create de Maria Theresia la 16 April a. 1762, iar cel bănățean în anii 1766—68 (granița Zupanekului a. 1769), respective a. 1775, când batalionul banato-român a fost unit cu regimentul illiric tot din Bănat și s'a format regimentul *romano-illiric*. Dela aceste date începe istoria lor, scrisă cu sângele vărsat de fiii bravi ai poporului român pe câmpurile de luptă din aproape întreagă Europa. Încrederea ce și-au pus mai marii țării în vitejia și curajul acestor regimente, a adus roadele cele mai bogate. Poporul negligat până ieri alaltăieri, a dovedit, cât ce i-s'a dat prilej, că în vinele sale curge sânge de roman și factorii monarhiei au asistat la priveshrea unei *virtus romana rediviva* în înțelesul strict al cuvântului.

Voiu zugrăvi icoana faptelor glorioase ale acestei istorii numai în liniamente generale fără de a exagera câtuș de puțin. Istoricii de altcum și cărțile la cari mă refer, nu sunt românești, ci germane. Deci nu voiu putea fi învinovățit de parțialitate¹⁾.

Regimentul al doilea de graniță din Ardeal (fost nr. 17.) din anul 1778 până la 1866 inclusive a luat parte la nu mai puțin de 133 lupte și bătălii sângeroase. A servit cu cinste cruntului Marte în războiul monarhiei pentru succesiunea la tronul bavarez din a. 1778, în războaiele purtate contra Turcilor din anii 1788, 89 și 90, în războaiele contra revoluției franceze din anii 1792—1797, în războaiele contra Franței din 1799, 1800, 1805, 1809, 1813, 1814 și 1815, în războiul civil din a. 1848 și 49 și în bătălia dela Custozza din 1866 meritând recunoștința tuturor fiilor acestei monarhii. La toate campaniile acestea luară parte cu glorie și regimentul al doilea de graniță din Ardeal, și regimentul romano-illiric din Bănat²⁾, sau separat, sau amândouă laolaltă în majoritatea absolută a cazurilor. Locurile unde s'au distins Românii în deosebi sunt „liniile dela Weissenburg“, Schifferstadt, Schweigenheim, Lingenfeld, Freischbach, Mundenheim, Mainz, Kreuznach, Derenbach, Wölfering, Aschaffenburg, Limburg, Freilingen, Montegrado, Arcole, Rivoli, Osterach, Stockach, Bruchsal, Muntzingen, Offenhausen, Rosenheim, Radzimin, Aspern, Leipzig, Custozza, Pisse-Pache, Cabaretdangereux, Mori, Calliano, Turin, Mantua, Hochstädt, Ebelsberg, Lissa, Königrätz, ca să pomenesc numai câteva și să trec preste anul de feroase lupte civile 1848 și 49.

Dintre toate luptele aceste țin să relevez cu deosebită mândrie mai ales două. Întâiu lupta dela Arcole, apoi lupta dela Custozza.

¹⁾ Cărțile din cari citez sunt: „Vaterländisches Ehrenbuch, geschichtliche Denkwürdigkeiten etc.“ von Albin Reichsfreiherr von Teuffenbach (Wien, 1877 Druck u. Verlag von Karl Prohaska); „Spezialgeschichte der Militärgrenze aus originalquellen und quellenwerken geschöpft“ von Fr. Vanicek, (Wien, 1875, aus der Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei); „Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 50, (1762 bis 1850 zweites Siebenbürger Romänen-Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17) von Gustav Ritter Amon v. Treuenfest (Wien, Druck von Ludwig Mayer, 1882).

²⁾ Numai pe teritoriul regimentului romano-illiric din Bănat periră în războaiele cu Turcii, sau fură duși în captivitate, la 22,919 suflete; Vanicek vol. III., p. 472.

În 15 Nov. a. 1796 divisiunea Augereau pornește contra Arcole-i, trebuind să treacă preste un pod larg. Podul eră apărat de companii românești și un batalion de Croați. Ai noștri ocupaseră căsile de lângă pod, baricadându-se. Oastea dușmană e respinsă prin focul întesit al feciorilor noștri deja de două ori. Atunci se pun pe rând în fruntea câte unei semi-brigade înșiși generalii Verdier, Bon, Verne și Lannes dar curând trebuie să se depărteze din luptă răniți de gloanțele tirallieurilor noștri. Văzând nesuccesul asalturilor de până acum se pune în fruntea alor două batalioane de grenadiri însuși Augereau și în strigătul viforos „vive la nation“ înaintează până la mijlocul podului, unde împlântă mândrul tricolor francez. Toate-s înzădar! La îndemnul însuflețitorilor ofițeri: pușcați, pușcați vitejilor, batalionul îi întimpină pe dușmani cu o ploaie de gloanțe, și grenadirii cad ca trăsniți rânduri, rânduri, acoperind podul cu leșurile lor. Intraceea sosește generalissimul Napoleon. Ordonă numai decât un alt atac, respins de batalioanele noastre cu aceeaș bravură. Nerăbdător se pune el însuș în fruntea grenadirilor cu steagul în mână și-i conduce la asalt contra podului. Ai noștrii stau ca un zid de granit, nemișcați, și seceră rândurile Francezilor ca snopii. În rândurile lor se produce confuzie și însuș Napoleon cade cu cal cu tot în nomol, unde eră să piară de nu-l scăpau ai săi venind de nou la asalt și respingând pe urmăritori. Batalionul român se alesese din această luptă cu 54 morți, 2 căpitani, 1 locotenent, 2 sublocotenenți și 192 oameni răniți, 200 inși căzuți în prinsoare. Cu drept cuvânt zice deci cavalerul Treuenfest, că Românilor li-se cuvine în această izbândă partea leului.

Al doilea fapt glorios de arme al Românilor este lupta dela Custozza din a. 1866 sub comanda feldmarschallului arhiducele Albrecht. Ei și-au înveșnicit numele în decursul acestei lupte la Oliosi, la Fontana Fredda, Casa Busetta, Canova, Pasquali, acoperindu-se cu laurii gloriei celor ce mor pentru patrie și tron. Despre vitejia dela Monte vento pomenește în telegrama cătră împăratul însuș Arhiducele Albrecht. Deasemenea sunt pline de laudă rapoartele general-maiorului baronul Piret dto 28 Iunie și a feldmarschall-locotenentului baron Rodich. Împăratul își ținu de datorință să împodobească cu decretul preainalt dto 20 Iulie cu decorații și virtutea militară piepturile alor 49 de ofițeri ai regimentului român, iar pe brigadierul Eugen Piret de Bihain, sub ordinele căruia au putut înregistra

Românii succese așa de frumoase, cu ordul Mariei Thereziei, cea mai înaltă distincție militară.

Dintre feciori sunt pomeniți cu numele în raportul lui Rodich vre-o 93, aproape toți Români, și decorați cu medalii de aur și argint 33 de inși, iar amintiți cu laudă 15 inși, în majoritatea lor absolută tot Români.

Dar vârful la toate îl pune de bună seamă ordinul imperial nr. 14 din 27 August 1851, dat primului batalion din al doilea regiment de graniță românesc de împăratul Francisc Iosif I. de următorul cuprins:

„Primul batalion din al doilea regiment de graniță românesc, acum Fürst Thurn și Taxis nr. 50, și-a păstrat în a. 1848 jurământul de credință față de steag între împrejurările cele mai grele; n'a dat ascultare multelor amăgiri și făgăduințelor strălucite ale căpeteniilor rebelilor, a respins cu dispreț toate amenințările lor de a-i sili la frângerea credinții prin decimare, a rezistat cu onoare tuturor violențelor și maltratărilor cu provocare la jurământul ce-a depus, și știu să-și mântue încă steagul atunci, când fu încunjurat de forța majoră, împărțit, desarmat și declarat de prizonier.

Spre a onora atare credință și a o păstra pentru toate impurile, îi dăruiesc aceluia o medalie de aur cu chipul meu, purtând inscripția: „Pentru stăruitoarea perseverență în credința jurată, în anul 1848”.

Aceasta să se achețe cu toate prilejurile festive de steagul batalionului și astfel să se poarte.

Schönbrunn, 27 August 1851.

Francisc Iosif m. p.“

Decorarea solemnă a steagului cu această medalie se îndeplini în 17 Maiu 1852 în Klagenfurt prin al doilea adjutant general al împăratului, general-majorul Kellner v. Köllenstein trimis de împăratul, care recunoaște cu laudă, că această distincție este rară, unică în toată armata.

În sfârșit când la 20 August a. 1863 regimentul își serbează în Ceneda jubileul de 100 ani dela înființare și batalionul prim și doi capătă steaguri nouă, primește să fie nănașă la botezul steagurilor însași împărăteasa Elisabeta, dimpreună cu arhiducesa Sofia, ca o nouă reuunoaștere oficială a vitejiei Românilor și a serviciilor aduse pentru binele monarhiei.

Nu mai adaug nimic altceva. Ar strică numai efectul celor zise. Din cele spuse rezultă, că poporul român pururea a fost

apărătorul acestei monarhii și că dragostea sa față de patrie și moșie și-a pecetluit-o cu sângele fiilor săi. Cel ce vrea să însinue contrariul trebuie să răstoarne faptele schițate de noi în mod sumar.

*

Adă-ți aminte dle von Szabó, că stâlpii unei societăți sunt adevărul și libertatea. Cel ce așadară întunecă adevărul istoric și atentează la libertatea fie a indivizilor fie a popoarelor, cercând să le ia *ce-i al lor*, acela e adevăratul dușman al păcii între popoare, al țării și al tronului. Cred, sum convins, că nici Dta nu vrei să fii numărat între aceștia!

Dr. ALEXANDRU NICOLESCU.

Chestia catehizării în școlile noastre elementare *).

Catehizarea din școlile populare, fie confesionale fie de stat, este una dintre problemele cele mai importante, fiindcă ea este fundamentul apostoliei noastre. Simptoamele necredinții și ale unei vieți ce-i corăspunde, cari se ivesc tot mai pronunțat între credincioșii noștri, sunt de a se scrie, cea mai mare parte, în contul neglijințelor noastre de pe terenul instrucțiunii religioase din școlile elementare.

De aceea nu va fi cred fără de interes, dacă voiu insistă și eu puțin asupra acestei chestiuni, asupra căreia nu se poate stăruî de-ajuns, ținându-se mereu la suprafață.

*

Aruncând o privire și numai fugară asupra istoriei neamului nostru de pe aceste plaiuri, dela începutul existenței lui până în zilele noastre, vedem, că poporul nostru în cele suflețești s'a nutrit aproape numai din tradiție. Pe lângă această tradiție singura lui mângăiere în năcazuri, singurul lui părtaș în bucurii — ce altcum puține i-au fost hărăzite, — ia fost preotul, care stă aproape de el, eră așa zicând concrescut cu el. Glasul vremilor dela mijlocul veacului trecut, care trezește

*) Fragment dintr'o lucrare ce s'a cetit în sinodul de primăvară a protopopiatului Orășii-mari. Îi facem loc mai cu seamă din motivul, că avem și noi convingerea, că atinge o chestie ce trebuie ținută mereu la suprafață. N. R.

și neamul nostru la o mai pronunțată conștiință națională și religioasă ne găsește în această stare lipsită de orice organizație etnică ori socială, dar cu aceea organizație religioasă, care legă într'un mod nedespărțit satele noastre de preoții lor. Ideile unor mai mari libertăți ca și cele de până atunci, cari numai așa nu puteau fi numite, au străbătut cu repeziune uimitoare și sufletul poporului nostru, și în zodia lor se desvoaltă pe neobservate, dar tot mai puternic, organizațiile ce ne lipseau mai înainte, ca tot atâtea grade ale înaintării noastre. În vremece însă noile organizații naționale și culturale (școlare, financiare și în timpul din urmă chiar și economice) se întăresc tot mai mult, singura organizație ce o aveam înainte de 48, cea religioasă-bisericească nu numai că nu înaintează, ci dimpotrivă par'că slăbește mereu, și în butul aparițelor de întărire și pe acest teren, prin slăbirea credinței.

Și iată cum. În era libertăților, deoparte s'a deschis drum liber și libertății de cult și de convingeri religioase și curentul această a atins pe alocurea și poporul nostru, mai cu seamă însă pătura cultă, iar de altă parte foile și gazetele, cari răspândesc cu iuțea fulgerului știrile senzaționale din lumea întreagă, prin escroheriile, jafurile, uciderile, desfrânările pe cari așa zicând ziua de ziua le încreastă, a făcut ca natura noastră dela fire aplecată spre rele să fie mai puțin rezistentă în fața ispitelor, cari primejduesc credința. Preoții prin pregătirile lor superioare s'au ridicat la înălțimea, de unde nu ușor se pot pogori, iar poporul nu se poate avânta la înălțimea preotului nici pentru motivul, că între popor și preot stă pătura inteligentă, compusă din fiii poporului, din care o parte e molipsită de teoriile false și interesele mârșave. Am ajuns acolo, că chimia culturii moderne, a format dintr'un singur corp omogen trei corpuri aproape heterogene, anume: poporul înstrăinat de tradiția credinții sale, inteligența cu o parte a ei molipsită de doctrinele false și interese mârșave, și preoțimea la înălțimea misiunii sale, dar izolată.

Să nu ne mirăm drept aceea, când predicile noastre rămân fără efect sau au un efect efemer, căci sunt semânță căzută în mărăcini și fără efect vor rămâne până când nu se vor stârpi mărăcinile. Ca dela sine se impune deci întrebarea cum se pot stârpi mărăcinile?

Răspunsul ni-l dă atât istoria străbunilor, cât mai vartos Mântuitorul nostru Isus Hristos, zicând: „Lăsați pruncii să vină la mine“.

Din istorie știm, că Grecii au fost cel dintâiu popor, care a știut să aprecieze valoarea economică și morală a pruncilor; Spartanii cultivau mai vârtos fizicul, iar Atenienii ambele părți, adică și fizicul și spiritul. Străbunii noștri, Romanii adoptând cultura elină, cultivatează sistemele filozofiei grecești și mai cu seamă a lui Plato, Epicur și Zeno sau stoica, cristalizând și sistemul instrucției eline. Dacă acum păgânii prețuiau așa de mult pruncii, dacă vedeau în prunci oglinda și garanța viitorului, putea oare plâsmuitorul atât a pruncilor, cât și a viitorului să nu vadă mai cristalin valoarea economică și morală a pruncilor?! Nu! El, întemeietorul nu a unui sistem filozofic ci a credinței supranaturale sdrobește tot ce-i contrar luminii, cristalizează bunul, adevărul și frumosul, trimite la predicare și arată hotărît cui și ce să predicăm zicând: „Lăsați pruncii se vină la mine“, și întemeiază biserica, iar biserica chiar din veacurile prime ale existenței sale întemeiază școlile catehetice.

*

Ajunși la locul, unde se rezolvă problema cea mare a catehizării fie-ne iertat să cercetăm și modul de rezolvire și rezultatul ei. Feliul cum se rezolvă această problemă în școlile noastre elementare se poate numi cu drept cuvânt mașter, deși dispoziții referitoare la împlinirea acestei grele datorii aflăm și în jumătea din urmă a veacului XVIII. Dar acestea dispoziții erau mai mult facultative ca obligătoare, căci vedem învățătorii propunând religia și instruând pruncii numai până erau obligați la școala de toate zilele. Cu încetul apoi înaltele dispoziții devin obligătoare, preoții propun religia. Și urmările? Tot celea de mai înainte, căci lipsesc nu numai manualele, uniforme și sistematice, întocmite după regulile catehético-pedagogice — și mai vârtos pentru anii primi, cari au să fie piatra fundamentală a catehizării, — ci și controlul recerut. Pentru anii III—VI ai școlii elementare, dacă și avem manuale, acelea sunt întocmite așa, că fără memorizare mecanică n'au nici un rost, deși pedagogii renumiți ca un Montaigne și Baco de Verulam combat aceasta direcție. Iși va fi având și memorizarea mecanică rostul ei, dar nu la religie și nu în așa măsură cum se face.¹⁾

¹⁾ Noi credem că memorizarea își are rostul ei mare și la religie, e vorbă doar de însușirea acurată a dogmelor de credință, pe cari elevul nici când nu le va ști formula mai precis și nu le va putea păstra mai bine, decât memorizându-le din manualul său de religiune. Numai cât firește memorizarea aceasta să nu fie mecanică, ci să se facă numai după înțelegerea deplină a textului tâlcuit de catehet.

Azi, când ochii văd, surzii aud și mușii vorbesc — grație străduințelor continue spre progres în cultura umanitară — pruncii noștri umblă 6 ani la școală și își câștigă un foarte mic fond de cunoștințe despre ceea ce au să creadă. Cine numai și-a dat puțină silință, a putut pătrunde strălucitele forme de învățământ ale Domnului. Dascălul din Yverdun în Elveția, Pestalozzi, fără mari pregătiri, dibuind concretisează formele de învățământ, la durarea căruia asudaseră cele mai luminate capete cum a fost un Montaigne, Baco de Verulam, episcopul francez Fenelon, I. Milton, Basedow, Rachow și alții. Iar la noi nu crede nimenea, că ar fi rentabil și lucru demn să culeagă tezaurul din formele de învățământ ale Domnului și dela alți apostoli ai culturii profane necontrare credinței creștine, cu ajutorul cărora am putea face, ca vederea să fie mai limpede, auzul mai curat și graiul, întru mărirea lui Dumnezeu, mai răsunător; iar de altă parte să putem combate mai cu succes rătăcirile cum o făceau aceasta și apostolii.

Dar să admitem, că pruncii, absolvând cursurile elementare ale instrucțiunii, poșed un capital oarecare de cunoștințe religioase, și să vedem cum manipulează acel capital până ajung starea bărbăției? Școală de repetiție nu o prea cercează, junimea n'are școală la sf. biserică, unde cea mai mare parte nici nu prea merge decât numai la sărbători mari. Ei bine, așa nu se poate; căci lucrurile s'au schimbat. La începutul creștinismului, părinții se îngrijeau, ca pruncii să cunoască mântuitoarea învățătură, acum pruncii ar fi să fie mediul sugestiv la credință, însă capitalul de cunoștințe religioase dus în familie și în societatea lor e așa de neînsemnat și și cu picioare de lut, încât mișcarea aerului infectat din familia și societatea junimii nimicește întreg acest capital cu cea mai mare ușurință. Dar să admitem și aceea, că acel capital se administrează corespunzător, progresând în câștig, nu putem totuș admite, că el produce atâta dobândă, cât cu ajutorul aceleia să se apropie măcar de rezultatul catihazelor sistematice și la înălțime. Distanța-i mare și străduințele noastre din biserică rămân fără rezultat, cât timp progresul sufletesc al auditorului nu va fi treptat și sistematic, din școală în familie, din familie la biserică și din biserică la Domnul.

Modul de rezolvare a problemei mari a catehizării în școlile noastre elementare nu-i mulțămitor nu-i uniform și sistematic și mai presus de toate nu e controlat din destul. Lucrăm

după cum ne taie capul, când, cum și cât ne vine la socoteală, de aceea rezultatul nu poate fi decât o tinerime obscură atât în cultura religioasă cât și în cea profană și mai mult închinată spre rău decât spre bine. Părinții familiilor sunt străini de tradiția credinții lor, având o credință molipsită de învățăturile greșite în urma cărora sunt mândrii că știu bârfi asupra instituțiilor dumnezeiești, asupra preoților — tovarășii lor de odinioară la suferințe — și asupra lui Dumnezeu însuși, cu un cuvânt o societate infectată de necredință, iar preoții — vâslasii corabiei — stau neorientați în mijlocul valurilor ce-i amenință cu cutropire.

Când Domnul propoveduind pe țărmurii mării Tiberiadei, într'o seară obosit de munca zilei, demândă apostolilor să dimită poporul și să îndepărteze corăbiile dela uscat, cu scop să se odihnească puțin și să treacă în Galilea, pe mare se iscă o furtună încât erau să se înnece. Domnul durmea în corabie, iar cei din corabie înfricoșați că vor să se înnece trezesc pe Domnul zicând: „Învățătorule, dară nu socotești că pierim?“ Domnul linișți valurile mării, cu cuvântul. Cu cuvântul are să liniștească și valurile ce ne amenință pe noi cu pierire, cu acel cuvânt, care va răsună din sufletul școlilor noastre de toate zilele și cele de repetiție precum și din școlile de Dumineca și sărbători, ce glasul vremilor mari și grele impune mai marilor noștri să le înființeze pentru inimi în mod obligator. Tot glasul acelor vremi mari și grele reclamă reorganizarea întregului învățământ elementar religios și înființarea unui oficiu de control central special catehetic cu ramuri în districte, a cărui datorie pe lângă supravegherea cea mai conștiințioasă va fi uniformizarea învățământului și pregătirea de manuale uniforme și sistematice întocmite după toate regulile catehético-pedagogice.

Dumnezeu pe scara nemărginitei Sale bunătați și iubiri față de om se pogoară din cer, ia trup omenesc și în curs de trei ani, învață pe om, prin fapte și cu cuvântul, înstăue sf. biserică cu strălucitu-i lanț de sacrameinte și ord hierarhic cu datoria să predice. El, plăsmuitorul cerului și al pământului vine să servească făpturilor sale. Mare trebuie că eră confuzia între făpturi de chiar Dumnezeu se hotărește la așa umilire. Dumnezeu află de bine să se pogoare pe pământ, în care moment cerurile se deschid și bucuria și pacea pe aripi de înger se pogoară pe pământ. Doamne, ce mare bucurie ar

simți și poporul nostru, când înalții noștri prelați s'ar pogori între ei și i-ar întări în credință.

Domnul eră pe pământ, omul stă în fața minunilor lui recente, la Apostoli aduc un îndrăcit să-l vindece și Apostolii nu-l pot vindeca. Indrăcitul stăruie pentru vindecare la Domnul acuzând pe apostoli. Domnul cu îndatinata-i blândețe înfruntă pe cei de față: „Puțini credincioșilor“, spunându-le totodată, că această boală nu se poate vindeca decât cu postul și cu rugăciuni. Bolnavul nostru de azi — poporul — vede minunile numai cu ochii credinței și încă a unei credințe molipsite de atâtea învățături rătăcite, prin urmare nu-i mirare, dacă stăruie după vindecare la stăpânul, stăruie se audă înfruntarea cu blândețe: „Puțini credincioșilor“, stăruie să-i spele rana, să o ungă cu ulei și să o lege în bandajul curat al credinței zicându-i: mergi și te arată preoților; cere să între în școlile și bisericile lui, să se convingă nu de pe răbdurii hârtie ci din propria intuiție cum să predică cuvântul lui Dumnezeu, și când toate acestea se vor împlini — O! Doamne! — ce mângâiere sufletească ar simți acel înalt prelat ce ar intra în casele Domnului de pe sate aflându-se în față, nu cu fariseii și cărturarii fățarnici, ci cu vameșul ce strigă: „Dumnezeule fii milostiv mie păcătosului“ și cu păcătoasele, cari îi vor spăla cu lacrimi picioarele și le vor șterge cu părul capului.

Acestea dispoziții și întocmiri vor fi stânca de granit, de care se va sdrobi fanatismul sectarilor și stavila, care va împiedeca strecurarea învățăturilor rătăcite în poporul nostru. Atunci și numai atunci ar fi rezolvată cu demnitate problema cea mare a catehizării în școlile noastre elementare, și în acest caz neamul nostru românesc ar fi un mozaic, la care și Dumnezeu ar privi cu drag, văzând cum emulează fiecare pătură a lui întru preamărirea sfântului său nume.

NICOLAE POPA.

„Pescuitorul sufletelor“ *).

— Câteva observări critice. —

Numărul din Decemvrie a. tr. al revistei „Katholikus Szemle“ din Budapesta aduce critica elogioasă a unui manual preoțesc, *original* ca metodă, și — zice-se — neîncunjurat

*) *Piscator Animarum seu confessarius polyglottus*. De P. Ambrosius Tomsa, 1913, Nagybáb 8° mic, 292 p.

de lipsă pentru preoții-confesari, cari nu posed limbi străine, dar cari pot fi cercetați în scaunul penitențial de credincioși aparținători la diverse naționalități. Se procește chiar o răspândire largă pentru această carte rară în felul ei, fiind cuprinse în ea întrebările cele mai practice în mai multe limbi.

Fiindcă s'a făcut loc și pentru limba română în acest „Pescuitor al sufletelor“, și după laudele ce i-s'au adus, m'am interesat mai deaproape de această carte.

Autorul, un călugăr franciscan ungar, a avut colaborarea alor mai mulți pentru singuraticile limbi străine. Se pare, că interpret, respective traducător, al părții românești e un anumit Ioannes Csokán (?).

Manualul, având să fie cât se poate mai practic, cuprinde în 46 puncte și câteva alocuții numai cele mai indispensabile întrebări, ce sunt a se pune penitenților, cari au să răspundă la întrebările preotului numai cu „da“ sau „ba“. Cărticica se împarte în 18 capitole, după numărul limbilor, în cari sunt puse întrebările. Ocură zece limbi respective dialecte slave, patru limbi romanice, trei germanice și ungureasca. Pentru ca preotul mărturisitor să știe totdeauna ce întrebare pune penitentului, se alătură în tot locul și textul *latinesc* al întrebărilor.

Autorul pentru toate limbile folosește ortografia fonetică a limbii *ungurești* pentru ca să scoată cu atât mai tare la iveală utilitatea practică a acestui manual, întru cât preotul, necunoscător de limbi și ortografii străine, are să cetească pretutindeni după calapodul l. unguerești. Împrejurarea aceasta va contribui mult la folosibilitatea cărții din partea confesarilor cari știu unguerește, dar e ridicolă afirmația recenzenților unguri și chiar a autorului — în prefață —, că: „ubique gentium cum utilitate applicari potest.“ Nu toată lumea cunoaște doar ortografia și pronunția limbii unguerești! Și apoi textele limbilor romanice — ba și alte texte — transcrise cu caractere unguerești neîndestulătoare sunt aproape o caricatură în chipul acesta, cu deosebire că sunt pline de greșeli strigătoare. Dar se pare, că partea românească a acestui manual întrece pe toate celelalte în privința greșelilor enorme și a întregului fel cum se prezintă. În fața întrebărilor cetite de un confesar străin, să zicem ungar, care folosindu-se de cartea p. Tomsa vrea să mărturisească pe vre-un muncitor român rătăcit într'un oraș mare industrial, penitentul de cele mai multeori nu va putea păstră dispoziția sufletească convenită și va pierde din vedere

ceace e mai esențial la mărturisire, fiindcă atenția i-o va lega limbajul interesant al confesarului și probabil se va și amuza nițel. Multe întrebări, nici nu le va înțelege, pentru că interpretul părții românești, I. Csokán, ne-a dat o românească nepotrivită, rău înțeleasă.

Iată câteva specimene:

Întrebarea 4: „Dela merturiszirea de pe urme ai innaintat szaic ca foszt mai reu?” — Confesarul vrea să știe, dacă penitentul a înaintat sau a dat îndărăpt în viața-i sufletească. Doftorul sufletească pune însă în cazul de față întrebarea în chip cam prea... „doftoricesc.”

La întrebarea 7: „Nu ești zidari liber? (vrea să zică: francmason!). Fegedueste-mi keci vei pesiafare din szocietati si szemnele le dai biszerici!” — Cei mai mulți penitenți vor răspunde, că nu sunt de profesiune „zidari”, și chiar de ar fi, meseria aceea le dă pâinea de toate zilele.

Întrebarea 8 e pusă greșit: „*Tegeduitai* kumke *nu* este Dumnezeu ku vorba szau in szkrisz?”

Întrebarea 11 sună: „Esti nemulcemitor indureri lui Dumnezeu?” — Textul latinesc corăspunzător e acesta: „Desperasti-ne de misericordia Dei?”

Întrebarea 12 ar fi să fie pe românește: „Încrezutu-te-ai orbește in îndurarea lui Dumnezeu?” — Cartea noastră întreabă însă precum urmează: „Inkrezutai ku Oribilitate (sic!) in andurarea lui Dzeu?”

Întrebarea 20 latinească: „Es-ne *catolice* maritatus?” — o redă românește simplu: „keszeteoritesti?”

Întrebarea 25 e total greșită. În loc de traducerea fidelă a textului latinesc, care ar fi: „Purtat-ai grijă de viața sufletească a celor mai mici, a celor supuși?”, avem următoarea întrebare: „*Te grizsesti de viaca mai marilor tei duhovnics?*” (!)

Întrebarea 32: „Peketuitai in kontra a sasza porunke?” În parantez o explică așa: „Nu fi nekuvincosz!” (!)

Întrebarea 40: „Vorbitai deszpre alci? (Rusinat).” — Ce vrea să fie? Ce să înțeleagă penitentul? Abia textul latinesc îmi dă explicarea: „Calumniasti-ne?”

Întrebarea 41: „Mincit-ai in trebi ponderale? (De lipsze, de glume? de folosz?)”. Apoi: „Ai foszt tikelosz?” (vrea să zică fălos, îngâmfat).

În pasagiul referitor la canon sunt unele cuvinte, noțiuni, străine de orânduielele bisericii noastre răsăritene și astfel nu-și au locul aici mai ales fiind vorbă de partea românească. Atari sunt: „Advent, Lytania inimei sfinte alui Iszusz, Intrég din mergyele (rozariu), szau a zecsea parte, Lytania Laureteane“ și altele.

Mai adaug pentru o mai bună orientare și un fragment din o „Invececsune“ (învățătură): „Dragul meu szuffet! Sze prurin la Domnul nosztru Iszusz Krisztosz csel resztignit pe krucse, kit a petomit. Iuszusi sza predat pentru noi! Cse a peketuit Domnul acsela Iszusz pentru noi si a noi de dupe pekatele nósztre totusi voim al resztigni...“

Astfel se prezintă partea românească: plină de greșeli neiertate, cuvinte neînțelese ori nepotrivite și regretabile erori de tipar, din pricina cărora nu poate fi folosită de cătră aceia, pentru cari s'a scris. În forma de acum e absolut neutilizabilă. Din curiozitate am rugat pe un străin să-mi cetească unele întrebări românești, așa după cum le vede scrise în această carte. Un cunoscut, care a ascultat dela distanță îngrămădirea de silabe românești puțin articulate, rămase îngrozit. Pe noi ne interesează numai partea românească, dar tot cam așa se prezintă și textele altor limbi, ce sunt luate în acest manual pentru preoți.

Idea unui astfel de manual e în sine cât se poate de laudabilă, în practica pastorală poate fi de neprețuit folos, însă cu o singură condiție: să aibă o limbă ireproșabilă, o ortografie ce să redeie cât mai fidel particularitățile fonetice a singuraticilor limbi și mai pe sus de toate: reducerea la minim a greșelilor de tipar.

De aceea noi credem, că la o eventuală a doua ediție, ori să se omită partea românească, ori apoi autorul să-și vadă de un colaborator mai scrupulos pentru partea aceasta, căci textul din ediția primă vatămă orice simț de limbă românească și dovedește o crasă superficialitate din partea autorului.

ZAHARIE POP.

INSEMNARI.

Cine sapă groapa altuia, cade singur în ea... Un om, a cărui omenie n'o contest și căruia îi doresc bine suflesc și trupesc, a avut nefericirea să iese în public înveș-

mântat nepotrivit și într'un moment, când nu eră stăpânit de calmul necesar pentru a putea discerne lucrurile întru adevăr mari. Dl Nicolae Borzea, protopresbiterul Făgărașului, în „Olteanul“ (Nr. 14—1914 p. 3 și 4) a scris și subscris un articol, a cărui conținut și ton nu se potrivesc cu atributele, ce și le pune, după nume, în patru șire, în cari cualificative (să mi-se ierte compararea) scriitorul se prezintă ca un pruncuț cu căciula tatălui său pe cap.

Geneza supărării disordonate a autorului articolului „Mistificarea unui adevăr istoric“ din „Olteanul“ (Nr. 14) e următoarea. Păr. vicar foraneu arhiepiscopesc dela Făgăraș, înțelegând vremea grea și primejdiioasă, în care trăim, de altă parte știind bine, că mijlocul cel mai potrivit de apărare și pentru biruință sigură e înainte de toate regenerarea sufletească a poporului și a preoților, — a ținut misiuni sfinte pentru *credincioșii săi* din 4—7 Aprilie a. c., iar pentru o parte a preoțimii din vicariat a aranjat exerciții spirituale în 8 și 9 Aprilie. „Olteanul“ (Nr. 12) a avut un prim articol, care culmină în teza generală: „Biserica e mântuitoarea neamului nostru“, fără să spună anume, care Biserică. Acestui adevăr incontestabil a ținut să răspundă omul năcăjit cu articolul: „Mistificarea unui adevăr istoric“, svârcolindu-se chiar în ziua însemnată a *Bunevestiri* (25 Martie v., căci de atunci își datează articolul), să spună, că nu Biserica *unită* gr.-cat. e cea *strămoșească*, ci „să știe poporul nostru pentru totdeauna, că *biserica română ortodoxă răsăriteană... este biserica strămoșească*“.

Nu vreau să mă ocup, în cadrele acestei însemnări, cu întrebarea: care e Biserica cea strămoșească, care e cea veche și care e cea nouă? Întrebarea aceasta au deslegat-o evenimentele anului 1053 petrecute în Biserica universală și cele ale anului 1700 din Biserica română. Și mi-se pare, că ar însemna a batjocori atâta oameni vrednici și elementele științei, dacă s'ar dă atențiune unei alte aserțiuni mai mult decât anemice a autorului, care zice: „Numai la uniți întâlnești atâtea nume străine, cari numai sună românește... Astfel de nume sunt: Mihály, Fekete, Hosszu... Leményi, Méhesi... etc.“, cari nume de altcum sunt și la neuniți și din cari d. „Nicolae Borzea de Vist“ (predicat unguresc), cum subscris articolul „Mistificarea unui adevăr istoric“, vrea să facă argument în potriva uniților.

Motivul, pentru care s'a supărat înzădar d. N. Borzea îl văd eu mai cu seamă în ultima declarație, ce o face Dsa, scriind:

Să se știe totodată și aceea, că în Biserica strămoșească ortodoxă, sunt legi bisericești — canoane — există un tipic sigur, după care se țin slujbele dumnezești și nu sunt supuse acestea schimbărilor, cum sunt ele în biserica catolică papistașe, pe care o imită uniții, desvoltând și ei activitate — vezi Doamne — prin așa numitele, misiuni poporali (sic!)“.

Nu știu ce vor zice la aceasta cunoscătorii ritului catolic, unde și cele mai neînsemnate lucruri din rânduiala bisericească sunt statorite cu cea mai mare minuțiositate și claritate. Și de loc nu sunt în stare, să concord scrisul dlui Borzea despre misiunile poporale cu dorința legitimă, ce o are venerabilul Dsale Arhiereu și cu mișcarea frumoasă, ce a luat început în timpul din urmă și în Biserica neunită pentru înnoirea și întărirea sufletească a credincioșilor și a preoților.

Misiunile poporale, la cari nu se face nici politică, nici confesionalism, ci se combat păcatele și se propovăduesc virtuțile creștinești în special iubirea poruncită de Domnul Hristos, au fost ținute mai întâi în tractul protopopesc al Clujului, în 1903. I. P. S. S. Mitropolitul Meșianu a adâncit în grabă momentuositatea acestor serbări spirituale, și le-a și remarcat în un circular pastoral de datul 20 Februarie 1904, în care îndemnă cu toată puterea și energia preoții, să predice și să lucre cu îndoit zel la întărirea credinței în popor, de inima căruia se apropie tot mai multe și mai puternice curente distructive. Circularul între altele cuprindea și următoarele:

„Tare mă surprinde... cum nu văd (— preoții —), că din cauza curentelor ce amenință religiozitatea poporului: pentru întărirea simțului religios, în popor, atât luteranii, cât și calvinii, pe lângă predicile usitate, țin în toate zilele (— din post —) și servicii divine. Ba luteranii din Sibiiu au introdus și ținerea privegherilor (deniilor) de seara, în toate săptămânile acestui post. Iar confracții greco-catolici din părțile Clujului, au introdus așa numitele misiuni, adevă servicii divine cu mai mulți preoți împreunate cu cuvântări...“

Glasul venerabilului Arhiereu, care se va fi repețit în cursul anilor, a fost ascultat și dorința i-s'a împlinit. Înainte cu vre-o 3 ani s'au introdus în Biserica greco-orientală română *conferențele preoțești*, (v. instrucțiunea Nr. 6656 B. 1911), cari nu sunt decât un început de *exerciții spirituale*, ce se țin la noi. Tot atunci s'au instituit *cercurile religioase*, cari vreau să realizeze aceleaș câștiguri spirituale, ca și *misiunile poporale*. Văzând acestea, noi n'am bătut doba, că ne-au imitat, ci

ne-am bucurat, pentrucă prin astfel de instituțiuni se lucrează mai conștient și mai puternic împotriva păcatelor, prin cari se vatămă atât de mult Părintele cel ceresc, a cărui voință se va cunoaște cu atât mai bine, cu cât mai desăvârșit se vor desrădăcină spinii, se vor delătură pietrile și se vor plecă măgurile păcatelor.

Mai sdrobitor pentru d. Nicolae Borzea de Vist e însă faptul, că chiar Dsa a condus conferența preoțească a tractului Făgăraș, cum cetim în „Telegraful român“ Nr. 113 (a. 1913), cu care prilej s'a referat și despre activitatea cercurilor religioase. Scriitorul, t' din „T. R.“ zice privitor la însemnătatea conferențelor preoțești:

„Judecând după materialul, ce se imbie să fie lucrat în conferențele preoțești, instituțiunea aceasta a fost foarte necesară, pentru ca preoțimii să-i servească drept izvor de îmbărbătare în misiunea sa și în măsură oarecare și drept teren de manifestare“. Iar despre importanța și viitorul cercurilor religioase scrie: „Cercurile religioase vor avea să folosească în prima linie acestea ocaziuni pentru a veni în atingere cu credincioșii. Cu vremea programul acestor cercuri se va îmbogăți, atât în ce privește hrana sufletească, ce e a se da credincioșilor, cât și în privința experiențelor, ce preoții și le vor comunica reciproc și cu mai nestângenită libertate la aceste conveniri“.

Din toate acestea va înțelege oricine cât de nemotivat și tendențios e scrisul dlui Borzea și cât de condamabilă și diabolică e mânia, ce o nutrește omul față de binele *spiritual* al deaproapelui.

De încheiere doresc, ca d. Borzea să lucreze totdeauna și în tot locul, în conferențe preoțești și în cercuri religioase, sub cerul pururea linistit și senin al adevărului, spre mărirea lui Dumnezeu și spre binele temporal și etern al poporului. Să nu uite adevărul veșnic, că păcatul nimicește neamurile, iar virtutea le înalță. Pe urmă îl rog, să creadă, că e curios să se dimită cineva la enunțiațiuni grozave privitoare la trecut, când nu cunoaște prezentul și nici chiar faptele sale proprii.

Senior.

CRONICĂ.

Ziaristica de Paști. De sărbători chiar și ovreii se botează și se fac creștini. Așa e moda în toată lumea, așa e în parte și la noi Români, mai ales la frații de dincolo. Co-

Ioanele celor mai puțin prihănite foi și reviste la Paști sunt pline de gânduri cucernice, de contemplații mistice, de avântate aspirațiuni creștinești; par'că voesc toate să facă pocăință aspră în sac și cenușe. Nume sfinte neatinse nicicând altădată învie acuma în slove mari, grase, ca și cum ar voi să șteargă de pe retina cetitorilor chiar și ultima impresie lăsată de alte slove deopotrivă de mari și de grase, cari însă bineînțeleș desvăleau alte gânduri, alte contemplații, alte aspirațiuni. La tot șirul întâlnești ori numele Mântuitorului, ori Ziua învierii, ori Vinerea Patimilor, Crist, Hristos, Isus, Mironosițele. Magdalena ș. a. m. d., și nu numai în dedesupturile foitelor, ori în adaosul suplementar al părții literare, ci chiar și în articolele politice, în încreștările informațiilor zilnice, în posta redacțiunii și — în avizul administrației. Ce să zici? S'au botezat și ovreii, s'au întors și necredincioșii și s'au spovedit de sărbători toți creștinii!

Păcat însă, că această întoarcere la gânduri mai bune abia ține câteva zile — cât țin sărbătorile, până când foaia nu apare — dar îndată după stingerea celei din urmă facii de Paști, se reîncepe aceeaș orbecare prin întuneric, acelaș zel și promovarea ultraliberalismului religios, aceeaș tendință bine pronunțată spre un naturalism scâlciat și în contra pretinsului obscurantism clerical, aceeaș profesare fățișe uneori, ascunsă printre șire alteori, a celor mai absurde dogme de indiferentism în materie de credință.

Câtă lipsă de seriozitate și câtă ușurință nu tradează purcederea aceasta. La urma urmelor, ori sunt sincere articolele de sărbători ale acestor fel de ziare și reviste, și atunci pentru ce nu știu să se mențină și peste an la exponentul acela înalt și solemn al principiilor dumnezeiești proclamate la Paști, ori sunt lipsite de adevăr, și atunci ar trebui să se sfiească de bunăcredința cetitorilor, cărora le dau de sărbători o hrană sufletească mai sănătoasă, nu pentrucă nutrește, ci — pentrucă e singura marfă bună de vândut în zilele acele.

Mai dureros este însă, că această lipsă de consecvență ori de sinceritate nu o încreastă publicul mare așa după cum s'ar cădea. (ic.)

*

Leo XIII. și reuniunile. La cârma navei sfântului Petru, în lunga vreme de 19 veacuri, mai rar a stat un conducător mai dibace, mai puternic, mai falnic, mai adânc și mai

bun cunoscător al psihologiei neamului omenesc și mai energic ca Leo XIII, repausat înainte cu 11 ani. Ideile largi și convingerile puternice, ce le-a avut acel mare Pontifex asupra căilor și mijloacelor, cari duc și la fericire temporală sunt depuse în enciclicele lui, cari ocupă cel mai însemnat loc în literatura socială mondială. Între altele el a recomandat ca mijloc pentru îndreptarea spre bine a vieții și reuniunile creștine, în cari puterile împrăștiate, raliându-se, se umplu de avânt și de încredere și se întăresc, aflând pururea nutremânt spiritual. Membrii reuniunilor se cultivă împrumutat, învață și progresează, împărtășindu-și unul altuia părerile și experiențele și apropiându-se și interesându-se unul de altul cu sinceră dragoste.

Ce interes viu a purtat pentru reuniunile creștine Pontificele, a cărui memorie pururea va fi binecuvântată, se vede și din următorul fapt. În 1902 a primit în audiență privată pe P. Benno Auracher, provincialul Capucinilor din Germania, pe care l-a întrebat, dacă cercetează reuniuni catolice. La răspunsul afirmativ al călugărului, i-a comunicat ceea ce a zis episcopilor din Franța, unde, pe lângă toată erudițiunea și independența clerului celibe, care își petrecea însă vicața frumoasă și curată mai mult între patru pereți și în biserică, erau și sunt încă stări morale și religioase foarte deplorabile, le-a zis adecă: „Spuneți clerului vostru, că el să nu predice numai, ci se meargă și între oameni, și să cerce pe oameni acolo, unde mai pot să se afle, și să-i adune în reuniuni catolice, pentru ca vicața religioasă să se înnoiască.“

Am reprodus aceasta importantă declarație, ca ea să servească, în aceste vremi grele, de mângâiere pentru ceice lucrează în câmpul arătat de Papa Leo XIII., de un îndemn puternic pentru cei indiferenți, de încurajare pentru pusilanimi și de strajă pentru gurile aceloră, cari nu știu decât să bagatelizeze și persifleze ceea ce ei nu vreau să facă, ori cari nu sunt în stare să priceapă tăria, ce rezidă în unire. (șr.)

*

Piu al X-lea și Mistral. La moartea acestui duios poet al Provencei, Vicarul lui Hristos a crezut, că este cu cale să-și manifesteze așa zicând în mod oficial, înaintea văduvei și înaintea lumii întregii, simțemintele de admirație față de cel mai fidel interpret în poezie al sufletului pătruns de lumina

creștinismului, după ce cu doi ani mai înainte Piu al X-lea l-a fost distins pe Mistral cu o medalie de aur și cu o fotografie a Papei, scrisă de el însuși. Și cu tot dreptul!

Din versurile muzicale ale acestui mare preot al artei răsare vie o curățenie albă, dumnezească. Crescut sub ceriul plin de credință al uneia dintre cele mai creștinești ținuturi din Apus; într'un colțișor de pământ, unde dragostea de legă se unește totdeauna cu cea mai înflăcărată iubire de țară și de neam; unde nevinovăția datinelor patriarhale încă n'a putut fi alterată, ori înlocuită de spoiala cosmopolitismului modern, Mistral n'a făcut altceva, decât a trecut prin prisma curată a sufletului său, toate dorurile, toate aspirațiunile, întreg avântul de mulțori aproape naiv, copilăresc, dar totdeauna sănătos al părinților, al moșilor și al strămoșilor săi. Cristalizând în strofe sunătoare aceste bogății neprețuite, el a știut să plângă cu cei mici, să se încălzească de succesele celor buni, să-și petreacă fericit în tovărășia copilașilor, să aprindă inimile tuturor cântând cu patimă gloria eroilor naționali, cucernicia preoților cari au știut apăra cu prețul sângelui credința, puritatea vergurilor și — iubirea lui Dumnezeu. Multe strofe din Mistral sunt cea mai teribilă sfidare a duhului impregnat de erotism bolnav ce copleșește orice înălțare castă din marea majoritate a versurilor ce se scriu astăzi.

Înainte crucii care străjuește groapa acestui artist, pe care îl înalță în nouri chiar și cei mai înverșunați dușmani ai principiilor lui și care a avut și pentru noi Românii accente de sinceră și desinteresantă simpatie, plecăm și noi cu sfiată flamura noastră cernită. (ic.)

Cărți și reviste.

Intr'o operă de 407 pagini, profesorii Virgil Șotropa și Dr. N. Drăganu povestesc limpede, convingător și interesant rezultatele bogate ale unei mari jertfe, pusă pe altarul neamului de eroi. Opera, care se numește: „**Istoria școlilor născădene** scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență (1863—1913) a gimnazului superior fundațional din Năsăud“, ne pune înaintea ochilor altruismul rar al acelor, cari timp de un secol s'au dovedit adevărați viteji pe câmpurile de luptă, abnegația

acelora, cari au câștigat renume »Regimentului II român de graniță nr. 17«, nu numai cu învârtirea puternică și isteță a spadei, ci și cu o adâncă înțelegere a adevăratelor și superioarelor interese ale posterității. Niște pitici, niște oameni strâmți la cap, înguști la inimă și plini de patimi, când s'a desființat granița militară (1851), ar fi pus mâna pe toată averea regimentului, ar fi împărțit-o și cei mai mulți — poate — n'ar fi lăsat din ea nici un filer fiilor lor. Fruntașii celor 44 comune militarizate, cari au format regimentul II român de graniță cu sediul în Năsăud, s'au gândit, au simțit și au lucrat însă altfel.

Comunele militarizate (1763) din districtul Năsăudului încă în 1766 au dat dovadă de o aleasă maturitate. Au cedat drepturile lor de regalii pentru un fond, din care să se acopere speșele administrative și să se înființeze și susțină școli. Acesta a fost *fondul de provențe*. În 1830, din unele venite, cari priveau cassele comunale și pe grănițerii privații, au înființat *fondul de monture*. În 1838, la îndemnul și insistențele vicarului S. Mărian, în fiecare comună grănițarească s'a înființat câte un *fond școlar comunal* pentru plățirea salariului învățătorilor dela școlile naționale comunale.

Desființându-se granița militară, însuflețirii grănițeri n'au voit să împartă între ei *fondul de monture*, ci i-au dat o destinațiune nouă: au decis să se întrebuițeze *pentru stipendii*. Fondul acesta are un venit cam de cor. 115,000. Restituindu-li-se în 1861 drepturile de regalii au hotărât, ca din 3/4 a venitelor de regalii să formeze un *fond școlastic central* (mai 'nainte fondul de provențe), din care s'a înființat gimnazul din Năsăud, având astăzi un venit anual de circa cor. 118,000

Autorii »Istoriei școlilor năsăudene« ne arată (p. 1—144) focarele, din cari s'a revărsat lumină și căldură peste districtul năsăudean, care, pe lângă toată sterilitatea lui terestră, ne-a dat cele mai bogate roade de caractere mari, de abnegații, de însuflețire și de altruism. Din ordinul domnitoarei Maria Terezia, dat în 1764, s'a ridicat câte o școală germână în fiecare sediu de stat major și în cercul fiecărui batalion. În 1766 s'a deschis în Năsăud școală trivială, numită așa, fiindcă în ea se propuneau trei (3) obiecte: cetirea, scrierea și computul, cum în trivium-ul din evul mediu se propuneau tot 3 obiecte: gramatica, dialectica și retorica. Limba de propunere în aceasta școală a fost cea română până în 1837, de atunci până în 1860 cea germână, apoi iar limba română. În 1770 s'a înființat în Năsăud o școală

nouă, în 1794 s'a deschis institutul militar de creștere, în care era și școala normală capitală și cea trivială. Aceste institute culturale au fost avangarda gimnazului născădean deschis în 4 Octomvrie 1863. Cu istoricul acestui institut se ocupă mai pe larg (p. 145—407) aceasta monografie bogată și inteligent lucrată, arătându-ne fazele de dezvoltare, prin cari a trecut timp de 50 ani și lăsând să treacă înaintea ochilor noștri pe toți bărbații luminați, cari au purtat și răspândit lumină și căldură între zidurile gimnazului, apoi roadele (inteligința eșită din aceasta școală în număr de 10,456) muncirii conștiente și toate mijloacele de învățământ.

Cetirea acestui studiu edifică și îndeamnă pe cititor să-și plece capul cu smerenie înaintea acelor mari suflete, cari au fost în stare să aducă atâtea jertfe pentru binele posterității, care până acum a apărut și păstrat moștenirea părintească și și-a arătat recunoștința față de trecut în zile grele de lucru și de luptă, ca și în zile de bucurie, mai ales în 4 Octomvrie 1888 și 1913, când s'a serbat jubileul de 25, respective de 50 ani ai existenței gimnazului.

Recomandăm cu toată căldura lucrarea dlor Șotropa și dr. Drăganu, care face 5 cor., iar institutului, de care se ocupă îi dorim cecece i-a dorit vicecăpitanul Leontin Luchi la deschidere, în 4 Octomvrie 1863, zicând: »...luminarea, carea ni-s'a aprins astăzi aici, să dureze în secli seclilor în spiritul creștinismului și al evangheliei... bărbații, cari vor să-și ieie de aici fundamentul științelor, mai târziu să devină purtătorii și răspânditorii luminii celei adevărate dumnezești, ai moravurilor bune și ai tuturor virtuților civile între poporul nostru«. Nădejde avem, că așa va fi, fiindcă oamenii înțelepți nici când nu depărtează de sub picioare scara, pe care s'au înălțat, bine știind, că altcum se cutropesc. (șr.)

*

Fără mult șgomot și fără reclamă gălăgioasă așa numita »Bibliotecă din Blaj« cearcă să răspândească idei sănătoase și gânduri bune, creștinești în mijlocul tinerimii și a păturei mai puțin instruite a poporului nostru. În zilele aceste a apărut al 5-lea număr al ei: *F. X. Wetzel*. »Calea spre fericire«. Trad. de P. A. N. Este o cărticică de 104 pagini format 16 mic, care în cele șapte capitole ale sale (Cea mai frumoasă decorație, Libelul de depunere, Grijește-ți sănătatea, Nu uita a IV-a poruncă

dumnezească, Păstrează-ți cravata cea albă, Vai de cel singur, Exactitatea în cele mici), cuprinde cvintesența adevăratei vieți creștinești. Numele autorului ei este cea mai sigură garanță a feliului, în care sunt tratate cele mai de frunte elemente ale unei solide autoeducații sufletești. Nu găsim aici multă teorie, nici adâncire multă filozofică, ci o înșirare credincioasă, senină a celor bine de știut din partea tuturor și în special a tuturor tinerilor noștri. O mulțime mare de exemple și istorisiri, reale unele, închipuite altele, adunate toate cu o diligență de albină, dau o notă deosebit de atrăgătoare și de practică broșurei acesteia de popularizare.

Scrisă și tradusă cu singura intențiune de a face bine, ea merită atenția noastră și mai cu seamă atenția părinților, preoților și a dascălilor noștri. Și ar fi un lucru tare de dorit, ca ea să ajungă în mâinile tuturor elevilor și elevelor din școlile românești.

Se vinde la librăria seminarială în Blaj cu prețul de 30 bani. (ic.)

Cărți întrate la redacție.

Dr. Elie Țăianu, Solia învierii. Cuvânt către săteni împotriva beuturii de vinars. Cluj 1914. Prețul 50 bani.

F. X. Wetzel — P. A. N., Calea spre fericire. Pentru tinerime. (Biblioteca din Blaj Nr. 5). Blaj 1914. Prețul 30 bani.

A. C. Calotescu-Neicu, Crucea dragostei. București 1914. Prețul 60 bani.

TELEFON.

V. în ... d. Până când vor fi oameni, vor fi și nedreptăți, cari apasă, rănesc și turbură cu atât mai mult, cu cât mai bun, mai nobil și mai drept ținem și așteptăm să fie acela, dela care ne vin. Să nu ne uităm însă, că în multe cazuri noi vedem nedreptate și acolo, unde nu este. Egoismul nostru și necunoștința împrejurărilor ne fac, să judecăm greșit de atâteaori. Dar să admitem, că un superior, într'un moment de slăbiciune, comite o injurie cu știința și voința, oare faptul acela ar putea constitui substratul unei acuze perpetue și mai ales ar putea fi un motiv pentru părăsirea câmpului de muncă conștientă și conștientioasă? Nu! Conștiința, că ai făcut ce ai fost dator, va fi cu atât mai mângâitoare cu cât mai greu a fost drumul, ce l-ai făcut și mai înverșunată lupta, ce ai purtat-o.

M. Rucăr. Statute pentru reuniune de femei V'am trimis. Despre celelalte în scrisoare.

Pentru redacție răspunde: Dr. Alexandru Rusu.

Proprietar-editor: Membrii redacției.